

# اصل انتظار مشروع

مفهوم مبادی و شیوه‌های حمایت در حقوق اداری

دکتر مسیح بهمن

عضو هیأت علمی دانشگاه امام خمینی

واحد بوئین زهرا و وکیل پایه یک کسری

با دیباچه‌ی

دکتر محمدحسین زارعی

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی

|                        |                                                                                      |
|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه                | بهنیا، مسیح، ۱۳۵۸-                                                                   |
| عنوان و نام پدیدآور    | اصل انتظار مشروع: مفهوم، مبانی و شیوه‌های حمایت در حقوق اداری / نویسنده: مسیح بهنیا. |
| مشخصات نشر             | تهران: خرسندی، ۱۳۹۳.                                                                 |
| مشخصات ظاهری           | ۲۸۸ ص.                                                                               |
| شابک                   | 978-600-114-306-9                                                                    |
| وضعیت فهرست‌نویسی: فیا |                                                                                      |
| موضوع                  | : سوءاستفاده از قدرت اداری.                                                          |
| موضوع                  | : اعمال اجرایی                                                                       |
| موضوع                  | : سوءاستفاده از قدرت اداری -- ایران                                                  |
| موضوع                  | : اعمال اجرایی -- ایران                                                              |
| رده‌بندی کنگره         | ۱۳۹۳ الف ۵۱۶/م ۳۴۱۶ K                                                                |
| رده‌بندی دیوئی         | ۳۴۷/۰۱۲                                                                              |
| شماره ثبت کتابخانه ملی | ۳۵۴۵۱۸۳                                                                              |

## انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین

پائین‌تر از خیابان لبافی‌نژاد، کوچه مینا، پلاک ۲۰

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: [Khorsandy.pub@gmail.com](mailto:Khorsandy.pub@gmail.com)

سایت اینترنتی: [www.Khorsandypub.com](http://www.Khorsandypub.com)

## اصل انتظار مشروع

نویسنده: دکتر مسیح بهنیا

چاپ اول: ۱۳۹۳ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

حروفچینی: زرنگاران مهرخلاق - قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-306-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۳۰۶-۹

## فهرست مطالب

|    |              |
|----|--------------|
| ۱۱ | دیباچه       |
| ۱۷ | تقدیر و تشکر |
| ۱۹ | پیشگفتار     |
| ۲۱ | مقدمه        |

### بخش اول مفهوم دسترنده و مبانی انتظار مشروع

|    |                                                                                          |
|----|------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۳۰ | فصل اول. معنای انتظار مشروع                                                              |
| ۳۰ | گفتار اول. انتظار معقول؛ پیش شرط شناسایی انتظار مشروع                                    |
| ۳۱ | گفتار دوم. تاریخچه، تعریف و مفهوم انتظار مشروع                                           |
| ۳۳ | مبحث اول. تاریخچه تأسیس                                                                  |
| ۳۴ | مبحث دوم. تعریف و مفهوم                                                                  |
| ۳۶ | مبحث سوم. نقد تعریف انتظار مشروع در لایحه قانون اصول و آئینهای تصمیم‌گیری اداری در ایران |
| ۳۹ | گفتار سوم. شرایط تحقق انتظار مشروع                                                       |
| ۴۱ | گفتار چهارم. ماهیت و چیستی انتظار مشروع: حق، منفعت یا اصل کلی؟                           |
| ۴۶ | گفتار پنجم. وضعیت‌های موجد انتظار مشروع                                                  |
| ۴۹ | فصل دوم. گستره اعمال و تفاوت و تزامن انتظار مشروع با سایر اصول حقوق اداری                |
| ۴۹ | گفتار اول. قلمرو اجرایی انتظار مشروع                                                     |
| ۵۰ | مبحث اول. مقام‌های عمومی مشمول انتظار                                                    |
| ۵۱ | مبحث دوم. موضوعات مشمول انتظار                                                           |
| ۵۲ | گفتار دوم. تفاوت انتظار مشروع با اصول رقیب                                               |

|         |                                                                             |
|---------|-----------------------------------------------------------------------------|
| ۵۲..... | مبحث اول. تفاوت انتظار مشروع با حق مکتسب.....                               |
| ۵۳..... | ۱. مفهوم و ماهیت حق مکتسب.....                                              |
| ۵۵..... | ۲. ضوابط و معیارهای تشخیص حق مکتسب از انتظار مشروع.....                     |
| ۵۷..... | ۳. تحلیل آرای قضایی بر مبنای معیارهای تشخیص حق مکتسب از انتظار مشروع.....   |
| ۶۰..... | مبحث دوم. تفاوت انتظار مشروع با قاعده استاپل.....                           |
| ۶۱..... | ۱. مفهوم و ماهیت استاپل.....                                                |
| ۶۲..... | ۲. ضوابط و معیارهای تشخیص استاپل از انتظار مشروع.....                       |
| ۶۵..... | گفتار سوم. تزامم انتظار مشروع با سایر اصول حقوق اداری.....                  |
| ۶۶..... | مبحث اول. انتظار مشروع و اصل تفکیک قوا.....                                 |
| ۶۸..... | مبحث دوم. انتظار مشروع و اصل اداره قانونمند.....                            |
| ۷۰..... | مبحث سوم. انتظار مشروع و اصل کارآمدی اداره.....                             |
| ۷۲..... | مبحث چهارم. انتظار مشروع و اصل عدم محدودیت در تصمیم‌گیری.....               |
| ۷۳..... | مبحث پنجم. انتظار مشروع و اصل منع صدمه به (سایر شهروندان و) اشخاص ثالث..... |
| ۷۴..... | مبحث ششم. انتظار مشروع و اصل منع ایجاد توقعات غیرواقع.....                  |
| ۷۷..... | فصل سوم. مبانی نظام اصل انتظار مشروع.....                                   |
| ۷۸..... | گفتار اول. اصل خودآیینی فوری.....                                           |
| ۸۰..... | گفتار دوم. نظریه حاکمیت قانون.....                                          |
| ۸۴..... | گفتار سوم. نظریه اتکای عمومی.....                                           |
| ۸۸..... | مبحث اول. اعمال اداری قابل اتکا.....                                        |
| ۹۲..... | مبحث دوم. اشخاص و مقام‌های قابل اتکا.....                                   |
| ۹۶..... | گفتار چهارم. نظریه اداره شایسته.....                                        |
| ۹۸..... | گفتار پنجم. نظریه کارآمدی اقتصادی.....                                      |

## بخش دوم: سازوکارهای حمایت حقوقی از اصل انتظار مشروع در پرتو آرای قضایی

|          |                                                                                      |
|----------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۰۶..... | فصل اول. حمایت از انتظار مشروع به جهت نقض رویه‌ها و آئین‌های اداری.....              |
| ۱۰۹..... | گفتار اول. منابع انصاف رویه‌ای.....                                                  |
| ۱۱۱..... | گفتار دوم. قلمرو اعمال انصاف رویه‌ای.....                                            |
| ۱۱۱..... | مبحث اول. منافع شایسته حمایت حقوقی براساس انصاف رویه‌ای.....                         |
| ۱۱۴..... | مبحث دوم. شروط لازم برای اعمال حمایت حقوقی بر مبنای انصاف رویه‌ای.....               |
| ۱۱۹..... | گفتار سوم. آثار و پیامدهای حمایت حقوقی از انتظارها بر مبنای رعایت انصاف رویه‌ای..... |

|                                                                                               |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| مبحث اول. رعایت انصاف رویه‌ای در مواقع لغو تصمیم‌های اداری.....                               | ۱۲۰        |
| مبحث دوم. رعایت انصاف رویه‌ای در مواقع عدول از اعلام‌های اداری.....                           | ۱۲۵        |
| گفتار چهارم. اعمال انصاف رویه‌ای در وضعیت‌های خاص موجد انتظار.....                            | ۱۳۱        |
| مبحث اول. انصاف رویه‌ای به هنگام رجوع از تصمیم‌ها و اعلام‌های شخصی.....                       | ۱۳۱        |
| مبحث دوم. انصاف رویه‌ای به هنگام رجوع از تصمیم‌ها و اعلام‌های کلی، در موارد خاص.....          | ۱۳۵        |
| مبحث سوم. انصاف رویه‌ای به هنگام تغییر یا وضع خط مشی‌ها و سیاست‌های کلان.....                 | ۱۳۵        |
| <b>فصل دوم. حمایت از انتظار مشروع به جهت تفویت منافع و امتیازهای شهروندی.....</b>             | <b>۱۴۴</b> |
| گفتار اول. حمایت از انتظارات ناشی از تصمیم‌های اداری.....                                     | ۱۴۶        |
| مبحث اول. بررسی و ارزیابی مفهوم «لغوپذیری تصمیم‌های اداری» به مثابه ابزار حمایت.....          | ۱۴۷        |
| مبحث دوم. شرایط الزام‌آوری «لغوپذیر بودن» تصمیم‌های اداری.....                                | ۱۵۴        |
| ۱. مطلوبیت تصمیم برای مخاطب.....                                                              | ۱۵۴        |
| ۲. غیرمشروط بودن تصمیم.....                                                                   | ۱۵۶        |
| ۳. انتشار پیشینی تصمیم.....                                                                   | ۱۵۷        |
| ۴. اتکای مالی زیان بار به تصمیم.....                                                          | ۱۵۸        |
| مبحث سوم. مستثنیات اصل لغوپذیری تصمیم‌های اداری.....                                          | ۱۵۹        |
| ۱. استثنای سنتی.....                                                                          | ۱۶۰        |
| ۲. استثنای جدید.....                                                                          | ۱۶۱        |
| مبحث چهارم. اصل لغوپذیری و تصمیم‌های اداری خارج از صلاحیت قانونی.....                         | ۱۶۶        |
| گفتار دوم. حمایت از انتظارات ناشی از اعلام‌های اداری.....                                     | ۱۷۴        |
| مبحث اول. میزان و آثار الزام‌آور بودن اعلام‌های اداری بر اعلام و مراجع اعلام‌کننده.....       | ۱۷۵        |
| مبحث دوم. حمایت از انتظارات در مواقع انصراف از اعلام‌های اداری.....                           | ۱۸۱        |
| ۱. ماهیت اعلام فردی.....                                                                      | ۱۸۲        |
| ۲. وضعیت مخاطب اعلام فردی.....                                                                | ۱۸۷        |
| ۳. محدودیت‌های حاکم بر حمایت از انتظارات ناشی از اعلام‌های فردی.....                          | ۱۸۸        |
| مبحث سوم. حمایت از انتظارات در مواقع انصراف از اعلام‌های اداری کلی، در موارد خاص.....         | ۱۹۱        |
| ۱. مفهوم «رویه جاری اداره» به مثابه یک اعلام کلی.....                                         | ۱۹۴        |
| ۲. ضرورت انتشار عمومی رویه جاری اداره.....                                                    | ۱۹۵        |
| مبحث چهارم. حمایت از انتظارات در مواقع انصراف از اعلام‌ها به جهت تغییر یا اصلاح سیاست‌ها..... | ۱۹۷        |
| مبحث پنجم. مسأله الزام‌آور بودن یا نبودن اعلام‌های اداری خارج از صلاحیت قانونی.....           | ۲۰۱        |

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| فصل سوم. حمایت از انتظار مشروع به جهت جبران خسارات مادی وارده به شهروند.....          | ۲۰۶ |
| گفتار اول. اصول کلی پرداخت غرامت به جهت ایراد خسارات ناشی از اخذ تصمیم‌های اداری..... | ۲۰۷ |
| مبحث اول. پرداخت غرامت برای خسارات ناشی از اخذ تصمیم‌های داخل در صلاحیت قانونی.....   | ۲۱۴ |
| مبحث دوم. پرداخت غرامت برای خسارات ناشی از اخذ تصمیم‌های خارج از صلاحیت قانونی.....   | ۲۲۱ |
| ۱. رویه قضایی رایج در برخی کشورهای تابع کامن لو.....                                  | ۲۲۳ |
| ۲. رویه قضایی رایج در برخی کشورهای بیرو سایر نظام‌های حقوقی.....                      | ۲۳۱ |
| گفتار دوم. پرداخت غرامت به جهت ایراد خسارات ناشی از لغو اعلام‌های اداری.....          | ۲۴۸ |
| مبحث اول. پرداخت غرامت برای عدول از اعلام‌های اداری صحیح و داخل در صلاحیت.....        | ۲۴۸ |
| مبحث دوم. پرداخت غرامت برای عدول از اعلام‌های اداری خلاف واقع و خارج از صلاحیت.....   | ۲۵۱ |
| مبحث‌بندی مباحث.....                                                                  | ۲۵۹ |
| فهرست منابع.....                                                                      | ۲۷۳ |
| ضمیمه شماره (۱): تعریف کلید واژه‌ها.....                                              | ۲۸۱ |
| ضمیمه شماره (۲): فهرست دعاوی و قضایای مورد مطالعه در ایران.....                       | ۲۸۳ |
| ضمیمه شماره (۳): فهرست ادعایی دعاوی و قضایای خارجی Table of Cases (A-Z).....          | ۲۸۵ |
| ضمیمه شماره (۴): فهرست نام یکجایی - فارسی.....                                        | ۲۸۷ |

## دیباچه استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمدحسین زارعی

انتظار مشروع (Legitimate Expectation) به چه مفهوم است و کارکرد آن چیست؟  
انتظاری مشروع و حقانی تلقی می‌شود که منشأ ایجاد آن نه شهروندان بلکه دولتمردان  
در اعمال و اقدامات، اعلانات و تصمیم‌های خود باشند، به گونه‌ای که شهروندان،  
خواه به صورت فردی یا گروهی در قالب گروهی معین، به آن تکیه کرده و براساس آن  
برای زندگی و امور خود برنامه‌ریزی کرده باشند، به نحوی که محروم ساختن آنها از  
چنین انتظاری معقول و اخلاقی بی‌اثر باشد. برای این انتظارات مشروع، توقعات نامربوط،  
واهی و از روی تخیل شهروندان و معیار کارگزاران حکومت نیستند، بلکه به تعبیر  
رونالد دورکین می‌توان گفت حق‌های اخلاقی و سیاسی هستند که باید از سوی  
نهادهای قضایی در مقابل دولتمردان مورد شناسایی و احترام قرار گیرند. مثالهای فراوان  
در تحقیق حاضر بخوبی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند که نشانگر اهمیت  
شناسایی چنین حق‌های اخلاقی از سوی مراجع قضایی است. به من مثال توجه کنید:  
اساتید و اعضاء هیأت علمی دانشگاهها سالیان طولانی برای ارتقاء رتبه بر مبنای  
آیین‌نامه‌ها و مقررات آموزش عالی باید حداقل امتیاز لازم از نظر ویژگی‌های شخصیتی  
مربوط به تدریس و استادی در دانشگاهها را احراز نمایند. این مقررات مربوط به سالها  
مورد اجرا قرار گرفته و مورد اعتراض نیز واقع نشده‌اند، لیکن در مقطع زمانی  
مقررات آموزش عالی به یکباره شرایط فرهنگی و اعتقادی جدیدی را اعلام می‌کنند و  
حداقل امتیازات لازم برای احراز ویژگی‌های فوق را به دو برابر امتیازات قبلی افزایش  
می‌دهند، به گونه‌ای که در واقع اعضاء هیأت علمی و اساتید دانشگاهها یا از درخواست  
ارتقاء خودداری می‌کنند و یا کسانی از آنها که درخواست ارتقاء می‌کنند، در فرآیند  
رسیدگی به امتیازات مربوطه فرهنگی و اعتقادی به دلیل عدم احراز امتیازات لازم، از

ارتقاء محروم می‌شوند. در نتیجه، صرفاً کسانی از اعضاء هیأت علمی می‌توانند امتیازات مربوطه را کسب کرده و به مرحله بالاتر رسیدگی راه یابند که به‌عنوان مثال دوره‌های خاص فرهنگی و عقیدتی را بگذرانند و یا از جهت عقیدتی مورد تأیید کمیسیون مربوطه قرار گیرند. فارغ از اینکه، وضع چنین مقرراتی مغایر اصول قانون اساسی است، از منظر عدم رعایت انتظارهای مشروع نیز قابل نقد و ارزیابی است. به سخن دیگر، اعضاء هیأت علمی که بر مبنای قوانین و مقررات زمان ورود خود به دانشگاهها جذب شده‌اند، حق عقلایی و اخلاقی کافی دارند تا صرفاً بر مبنای معیارهای قبلی علمی و تخصصی و شخصیتی مورد ارزیابی قرار گیرند و ملاحظات ایدئولوژیک و عقیدتی جدیدالتصحب دخالتی در فرآیند ارزشیابی آنها نداشته باشد. چنین انتظاری، هم یک حق مرسوم و هم یک حق اخلاقی است که عدم رعایت آن منجر به رفتار ناعادلانه و غیرمنصفانه تبعیض‌آمیز و نابرابر با آنها می‌گردد.

در عین حال انتظار مشروع یک اصل قضایی نیز هست. به این معنا که در پرونده‌های بسیاری تأسیس شده است و به این طریق مطرح شده و در آنها شرایط لازم برای شناسایی انتظار مشروع وجود داشته است. از سویی مراجع قضایی، اعم از محاکم عمومی و یا مراجع خاص، این انتظارها و توقعات را در شناسایی قرار گرفته و به ظهور اصلی منجر شده که اکنون آن‌را «اصل انتظار مشروع» می‌نامند. از نظر قضایی این اصل خلأیی را پر می‌کند که سایر اصول حقوقی از عهده آن بر نمی‌آید. شایسته یادآوری است که هرچند «حق مکتسب» مشابهت‌هایی با «انتظار مشروع» دارد اما این دو اصل را نباید یکی انگاشت و یکی را بر جای دیگری نشاند. مبنای اصل مکتسب، حق‌های حقوقی مورد شناسایی قانونگذار است که بیشتر در روابط افقی شهروان جاری است، لیکن «انتظار مشروع» بر مبنای حق موجه اخلاقی شهروندان در مقابل عملکرد کارگزاران حکومتی شکل می‌گیرد و شرایط ویژه‌ای برای اعمال آن وجود دارد که سببی در این اثر ارزشمند نمایان شده است. جای بسی خوشوقتی است که شاهد ظهور چنین مفهومی، هرچند کم، در برخی رویه‌های قضایی محاکم عمومی دادگستری کشور خود و دیوان عدالت اداری هستیم.



این اصل موجب حکمرانی بهتر دولتمردان در روابط گوناگون و متنوع خود در زمینه‌های مختلف با شهروندان می‌شود. شهروندان به مثابه‌اشیایی نیستند که حکومت به هر نحو که بخواهد و به هر ترتیب که خشنود باشد، با آنها رفتار کند. شأن انسانی و منزلت و کرامت آنان اقتضا می‌کند که رفتارهای حکومت با آنان بر مبنای ضوابط و اصول معقولی باشد تا حقوق ایشان محترم شمرده شود. به این لحاظ، احترام به انتظارهای مشروع باعث شکل‌گیری دولت منضبط خواهد شد، زیرا از دولت انتظار می‌رود به گونه‌ای رفتار کند تا اعمال و اقدامات و روشهای حکمرانی گذشته خود را فراموش نکند و نسبت به آثار اعلام‌ها و تصمیم‌های خود در مقابل مردم و شهروندان آگاه، وفادار باشد.

سوالاتی که طرح می‌گردد این است که آیا شناسایی این حق اخلاقی و یا اصل حقوقی از منظر قصاص، موجب جمود و عدم پویایی و ابتکار حکومت نمی‌گردد؟ زیرا حکومت بر مبنای منافع سالانه عمومی شکل گرفته است و باید دغدغه منافع جمعی را نیز داشته باشد. در این زمینه، باید یادآور شد که انتظارهای مشروع هرچند دولتمردان را به رویه‌های اجرایی و اداری و سیاست‌های منبسط‌شده و یا اعلام‌های قبلی خود معطوف می‌دارد، اما در عین حال از بسیاری از تصمیم‌ها و اعلانات سیاسی کارشناسی نشده و نامعقول و یا از سر جلب حمایت سیاسی شهروندان، ممانعت بعمل خواهد آورد و آنها را مجبور خواهد ساخت تا به آثار اقدامات و تصمیم‌های خود که دارای مخاطبین خاص می‌باشند نیز توجه کنند. در بسیاری موارد تصمیم‌ها و اعلام‌های معقول می‌تواند از آثار منفی آنها بر زندگی شهروندان بکاهد. به عبارت دیگر، کارکرد اصل انتظار مشروع ایجاد نوعی توازن و تناسب میان منفعت و منافع عمومی در تصمیم‌های دولت از یک‌سو، و حقوق و منافع افراد و شهروندان از سوی دیگر است. حقوق و منافع شهروندان باید در فرآیند مقدماتی تصمیم‌گیری‌های دولتی و حکومتی مورد توجه قرار گیرد، در جایی که هدف دولت سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری عمومی در برنامه‌های اقتصادی، مدیریتی، فرهنگی، صنعتی و بازرگانی بر مبنای منافع و مصالح جمعی است و از این‌رو، دولت باید به حقوق مستقر شهروندان و انتظارهای موجه ایجاد شده آنها در فرآیند مذکور نظر داشته باشد و تصمیم‌ها و برنامه‌های خود را

به گونه‌ای تنظیم و تدوین کند که توازن و تناسب میان سیاست‌های کلی و جمعی و حقوق مستقر و انتظاراتی مشروع شهروندان نیز مورد حمایت قرار گیرد.

هرچند نویسنده محترم، اعمال این اصل را در حوزه امور تقنینی و سیاسی امری چالش برانگیز و از منظر قضایی تاکنون نامقبول دانسته‌اند، اما تصور می‌کنم در این زمینه حرف‌های ناگفته‌ای از دیدگاه سیاسی وجود داشته باشد. قبلاً اشاره شد که انتظار مشروع حقی اخلاقی و در مقابل حکومت حقی سیاسی است که باید به تدریج از نظر حقوقی و سیاسی مورد شناسایی قرار گیرد. حقی‌ها به دلیل خاص بودن، جزئی بودن، و اینی آن‌ها بر اصول (Principles) بر سیاست‌ها و خط‌مشی‌ها و برنامه‌های جمعی حکومت دست برتر را دارند و در مقابل آن‌ها ساقط و یا کوتاه نمی‌شوند. نکته حائز اهمیت این است که دولت‌ها همواره به دنبال حفظ و افزایش مشروعیت سیاسی خود هستند، این هم یکی از اهداف اصلی این اصل موجب کم شدن اعتبار سیاسی آنان می‌گردد. دولتی را تصور کنید که دائماً بر تک‌پایم‌ها و اعلام‌های خود انتظاراتی مشروع شهروندان را پایمال می‌کند، بی‌انضباط است، خودسری و بی‌نظمی زیادی دارد و حقوق و منافع و برنامه‌های زندگی شهروندانش را محترم نمی‌شناسد. چنین دولتی به مرور زمان مشروعیت سیاسی خود و اعتماد عمومی مردم را از دست می‌دهد و تبدیل به ماشینی می‌شود که تنها خواسته‌های خود را اجرا می‌کند و به انتظاراتی موجه شهروندانش بی‌اعتناست.

اثر مرقوم از دیدگاه اینجانب بدیع و دارای نمود بسیار در تحقیقات حقوق عمومی و بویژه حقوق اداری است. این اثر ضمن آنکه برای چارچوب نظری و تحلیلی بسیار خوبی است، در عین حال تحقیقی مفید است که به حقوق کشورها و پیشرو پرداخته و زوایای احترام به انتظاراتی مشروع را بر رویه‌های قضایی نیز کاویده است. چنین ویژگی‌هایی موجب شده است تا به باور اینجانب تحقیق پیشرو از نوادر آثار قابل اتکایی باشد که تاکنون در ادبیات حقوق عمومی و حقوق اداری این کشور رقم زده شده است و موجب خرسندی اینجانب است که بر این اثر وزین و ارزشمند مقدمه‌ای می‌انگارم.

امیدوارم دکتر مسیح بهنیا و سایر دانش‌آموختگان حقوق عمومی بر همین منوال و روش در سایر زمینه‌های حقوق عمومی آثار برجسته‌ای بیانگارند تا باعث فرهیخته‌تر شدن و معرفت حقوق عمومی در کشور گردند.

هرچند این تحقیق در قلمرو حقوق عمومی و به‌طور خاص حقوق اداری نگاشته شده است، اما یقیناً به دلیل اهمیت احترام به انتظارات مشروع در حوزه‌های سیاسی و مدیریت دولتی و به جهت تحلیل هنجاری عملکردهای دولت، مطالعه این پژوهش برای شناسایی و رفع مشکلات حوزه‌های مذکور نیز پرفایده خواهد بود.

محمدحسین زارعی

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی

تابستان ۱۳۹۳